

Stefan Dudra

KSZTAŁTOWANIE SIĘ STRUKTURY ADMINISTRACYJNEJ PRAWOSŁAWNEJ DIECEZJI WROCŁAWSKO-SZCZECIŃSKIEJ PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

Prawosławna diecezja wrocławsko-szczecińska jako samodzielna jednostka terytorialna Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego została erygowana 7 września 1951 r.¹ Terytorialnie obejmowała ówczesne województwa: koszalińskie, szczecińskie, wrocławskie i zielonogórskie. W początkowym okresie liczyła 16 parafii. Do momentu jej ukształtowania powstające po zakończeniu II wojny światowej na obszarze ziem przyłączonych na zachodzie i północy Polski parafie prawosławne działały początkowo w strukturze utworzonej 7 maja 1946 r. Administratury dla Parafii Prawosławnych na Ziemiach Odzyskanych². W wyniku nowego podziału diecezjalnego 15 lipca 1946 r. dokonano przekształcenia Administratury w Diecezję Ziemi Odzyskanych³. Kolejne zmiany zaszły 12 listopada 1948 r., kiedy to decyzją Soboru Biskupów wydzielono trzy diecezje: warszawsko-bielską, białostocko-gdańską i łódzko-wrocławską. W skład diecezji łódzko-wrocławskiej weszły cztery dekanaty: łódzki, krakowski, szczeciński i wrocławski. Diecezja obejmowała terytorium województw: łódzkiego, krakowskiego, poznańskiego, rzeszowskiego szczecińskiego i wrocławskiego. Siedziba kurii biskupiej mieściła się w Łodzi⁴.

W dalszym ciągu była to jednak sytuacja tymczasowa, wymagająca zmian przede wszystkim ze względów kanonicznych (istnienie co najmniej czterech diecezji). Kolejne propozycje szły m.in. w kierunku podziału Metropolii na diecezje:

¹ Archiwum Metropolii Prawosławnej (dalej: AMP), Pismo metropolity Makarego do Urzędu do Spraw Wyznań z 7 września 1951 r.

² Uchwała Soboru Biskupów PAKP z 5 czerwca 1946 r., tekst Uchwały „Wiadomości Metropolii Prawosławnej w Polsce” 1947, nr 3–12; w rzeczywistości decyzję o utworzeniu Administratury podjęto już 7 maja 1946 r. (Pismo Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego do Departamentu Wyznaniowego MAP z 10 maja 1946 r., Archiwum Akt Nowych [dalej: AAN], Ministerstwo Administracji Publicznej [dalej: MAP], sygn. 1042).

³ AAN, MAP, sygn. 1042, mkrf. B-2062, Pismo Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego do Departamentu Wyznaniowego MAP z 19 sierpnia 1946 r.; także „Wiadomości Metropolii Prawosławnej w Polsce” 1947, nr 3–12, s. 12.

⁴ AAN, MAP, sygn. 1043, mkrf. B-2063, Pismo abpa Tymoteusza do Ministra MAP z 11 marca 1949 r.; por. także: „Wiadomości Metropolii Prawosławnej w Polsce” 1948, nr 6–12; „Kalendarz Prawosławny na rok 1950”.

warszawską, białostocką, łódzką i gdańską⁵. Wybór nowego metropolity Makarego (1951 r.) spowodował odrzucenie tej koncepcji. Reorganizacja zmierzała do utworzenia diecezji: warszawsko-bielskiej, białostocko-sokólskiej, łódzko-wrocławskiej i gdańsko-szczecińskiej⁶. Również ta propozycja nie została zrealizowana. Ostatecznie prace związane z podziałem diecezjalnym zostały uregulowane 7 września 1951 r. Decyzją Soboru Biskupów Warszawska Metropolia Prawosławna została podzielona na cztery diecezje: warszawsko-bielską, białostocko-gdańską, łódzko-poznańską i wrocławsko-szczecińską⁷.

Powyższe zmiany zostały zaakceptowane przez Urząd do Spraw Wyznań. Tym samym Kościół prawosławny w Polsce stał się jednostką spełniającą wymogi autokefalii. Równocześnie w sposób bardziej efektywny i racjonalny mógł zarządzać podległymi placówkami duszpasterskimi. Nowy podział na diecezje przetrwał zasadniczo do początków lat osiemdziesiątych (w 1983 r. została erygowana diecezja przemysko-nowosądecka, a w 1989 r. diecezja lubelsko-chełmska). Nastąpiły jedynie korekty terytorialne, dotyczące przynależności poszczególnych parafii, ich tworzenia bądź likwidacji i powstawania nowych dekanatów.

Przejmowanie terenów, mających znaleźć się w granicach państwa polskiego, stawiało przed władzami Kościoła prawosławnego kwestię unormowania statusu jurysdykcyjnego poszczególnych parafii. Istotnym zagadnieniem związanym z funkcjonowaniem Cerkwi była stabilizacja życia religijnego, jak również zapewnienie opieki duszpasterskiej wiernym na ziemiach przyłączonych na zachodzie i północy Polski. Władze kościelne rozpoczęły organizowanie prawosławnego życia religijnego na obszarze ziem odzyskanych bezpośrednio po zakończeniu II wojny światowej. Już w sierpniu 1945 r. Warszawski Duchowny Konsystorz Prawosławny delegował ks. Stefana Bieguna⁸ na ziemie zachodniej Polski. Celem wyjazdu było objęcie opieką duszpasterską zamieszkałej tam ludności prawosławnej. Parafia w Poznaniu 18 października 1945 r. odnowiła działalność⁹. Ks. Leonidasowi By-

⁵ AMP, Uchwała Soboru Biskupów nr 15 z 31 stycznia 1951 r.

⁶ *Ibid.*, Pismo metropolity Makarego do Urzędu do Spraw Wyznań z 16 sierpnia 1951 r.; także K. U r b a n (*Kościół Prawosławny w Polsce 1945–1970*, Kraków 1996, s. 154).

⁷ Pierwszymi zarządzającymi późniejszej diecezji wrocławsko-szczecińskiej byli metropolita Dionizy (15.07.1946–17.04.1948) i arcybiskup Tymoteusz (21.04.1948–8.09.1948). Następnie posługę pełnił bp Michał, początkowo jako wikariusz (21.05.1948–7.09.1951), a od 7 września 1951 r. do 6 listopada 1951 r. jako ordynariusz zarządzający. Po śmierci bpa Michała diecezją czasowo zarządzał metropolita Makary (5.12.1951–22.03.1953). 22 marca 1953 r. ordynariuszem został bp Stefan, który godność tę pełnił do 5 maja 1961 r. Kolejnymi ordynariuszami byli: bp Bazyl (5.05.1961–24.01.1970) i bp Aleksy (26.01.1970–24.09.1982). 9 września 1983 r. ordynariuszem diecezji został bp Jeremiasz (*Kościół prawosławny w Polsce. Dawniej i dziś*, red. L. Adamczuk, A. Mirowicz, Warszawa 1993, s. 90).

⁸ Archiwum Prawosławnej Diecezji Wrocławsko-Szczecińskiej (dalej: APDWSz), Akta osobowe ks. S. Bieguna; por. także K. U r b a n, *Ks. Stefan Biegun (1903–1983). Zapis jednego życia*, Kraków 2000.

⁹ *Z Warszawskiego Konsystorza. Ruch służbowy za rok 1945*, „Wiadomości Metropolii Prawosławnej w Polsce” 1947, nr 7; także K. U r b a n, *Kościół prawosławny w Polsce...*, s. 160–161.

czukowi 9 listopada 1945 r. polecono obsługiwanie ludności prawosławnej w Pile i okolicznych miejscowościach¹⁰. Ks. Eugeniusz Lachocki otrzymał 26 kwietnia 1946 r. misję opieki i udzielania posług religijnych dla prawosławnych w Jeleniej Górze¹¹. Podobne dyspozycje dotyczące opieki i organizowania placówek duszpasterskich w Zielonej Górze i okolicach skierowane zostały również do ks. ks. Mikołaja Pronińskiego i Piotra Łopatko¹².

Od marca 1946 r. pierwsze nabożeństwa w Wałczu odprawiał przybyły z Piły ks. Leonidas Byczuk¹³. W tym okresie udało się utworzyć także parafię w Szczecinie¹⁴. Metropolita Dionizy 12 marca 1946 r. mianował ks. Jana Ignatowicza proboszczem tworzącej się parafii prawosławnej. We Wrocławiu 15 października 1946 r. rozpoczęły się nabożeństwa prawosławne¹⁵. Powstanie późniejszej parafii związane było m.in. z działalnością ks. Wiaczesława Rafalskiego, który wielokrotnie monitował władzom kościelnym o rozwój tamtejszego życia religijnego¹⁶. Obowiązki pierwszego proboszcza nowo utworzonej placówki powierzono ks. Eugeniuszowi Lachockiemu¹⁷, jednak wskutek jego odmowy godność tę pełnił ks. Aleksy Znosko¹⁸. Od 30 grudnia 1946 r. potrzeby religijne wiernych w Słupsku i okolicach realizował ks. Piotr Weremczuk¹⁹. Pierwsze nabożeństwo prawosławne w Słupsku zostało odprawione 31 maja 1947 r. w byłym kościele ewangelickim (wcześniej odbywały się sporadyczne nabożeństwa w prywatnych mieszkaniach).

Wymienione wyżej parafie stanowiły swego rodzaju fundament dla późniejszego rozwoju życia prawosławnego na tym terenie. Pierwszą grupę wiernych na

¹⁰ AAN, Urząd do Spraw Wyznań (dalej: UdSW), Wydz. III Nierzymkokatolicki, syg. 5b/3; także *Z Warszawskiego Konsystorza. Ruch służbowy za rok 1945*, „Wiadomości Metropolii Prawosławnej w Polsce” 1947, nr 1–2.

¹¹ AMP, syg. 135/p, Decyzja metropolity Dionizego z 16 kwietnia 1946 r.; por. także K. Urban, *Z dziejów Kościoła prawosławnego na Dolnym Śląsku 1946–1956*, Białystok 1998, s. 22.

¹² APDWSz, Akta osobowe ks. M. Pronińskiego.

¹³ Oficjalnie parafia w Wałczu została erygowana w dzień Świętej Trójcy w 1947 r. (APDWSz, Parafia Wałcz); także *Jubilatka z Wałcza*, „Przegląd Prawosławny” 1996, nr 9.

¹⁴ AMP, Pismo Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego do Departamentu Wyznaniowego MAP z 28 marca 1946 r., według danych Konsystorza w Szczecinie zamieszkiwało ok. 800 osób wyznania prawosławnego.

¹⁵ *Ibid.*, Uchwała Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego z 15 października 1946 r. We Wrocławiu już w latach 1944–1945 były sporadycznie organizowane nabożeństwa prawosławne dla przebywającej tam ludności ukraińskiej. Przebywało tam również kilku hierarchów Ukraińskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, por. K. Urban, *Z dziejów Kościoła prawosławnego...*, s. 22.

¹⁶ APDWSz, Pismo ks. W. Rafalskiego do Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego z 6 września 1946 r.

¹⁷ AMP, syg. 135p, Uchwała Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego z 15 października 1946 r., tekst Uchwały także w APDWSz, Parafia Wrocław.

¹⁸ O. Aleksy Znosko, „Przegląd Prawosławny” 1994, nr 8.

¹⁹ APDWSz, Akta osobowe ks. P. Weremczuka; szerzej o kształtowaniu się sieci parafialnej Kościoła prawosławnego na ziemiach zachodnich Polski zob.: S. Duda, *Kościół prawosławny na ziemiach zachodnich i północnych Polski po II wojnie światowej*, Zielona Góra 2004.

terenach ziem odzyskanych stanowiła ludność, która wiązała swoją lepszą przyszłość z nowym miejscem zamieszkania. Część jej stanowili prawosławni żołnierze walczący na zachodzie Europy, jeńcy wojenni oraz powracający pracownicy z robót przymusowych. Trudno określić dokładną liczbę tej ludności. Według zachowanych archiwaliów liczbę jej można szacować na 2000–3000 osób²⁰. W celu objęcia opieką duszpasterską ludności prawosławnej przebywającej na tych obszarach oraz zorganizowania dla niej życia religijnego 7 maja 1946 r. utworzona została wspomniana już Administratura dla Parafii Prawosławnych na Ziemiach Odzyskanych²¹, a następnie 15 lipca 1946 r. diecezja ziem odzyskanych²². Jej zadaniem było ujęcie w ramy organizacyjne dotychczas funkcjonujących i powstających parafii prawosławnych. Wikariuszem nowej diecezji, z nadanym tytułem biskupa wrocławskiego z siedzibą w Łodzi, 31 grudnia 1946 roku został mianowany biskup Jerzy (Korenistow)²³.

Do połowy 1947 r. na terenie późniejszej diecezji wrocławsko-szczecińskiej rozwinęły działalność parafie prawosławne w Pile, Wałczu (ks. L. Byczuk), Szczecinie (ks. J. Ignatowicz), Wrocławiu (ks. A. Znosko) i Słupsku (ks. P. Wermczuk).

Zasadniczo sytuacja uległa zmianie w wyniku Akcji „Wisła”. Na obszarze Polski zachodniej i północnej znalazła się zarówno ludność wyznania greckokatolickiego, jak i prawosławnego. Została ona osiedlona na terenie 9 województw, w tym w województwie białostockim – 995 osób, gdańskim – 5280, koszalińskim – 31 169, olsztyńskim – 56 625, opolskim – 2542, poznańskim – 1437, szczecińskim – 15 058, wrocławskim – 15 491 i zielonogórskim – 10 870²⁴. W zachowanych archiwaliach dane ilościowe osiedlonej w poszczególnych województwach ludności różnią się. Według moich obliczeń na terenie województwa zielonogórskiego osiedlono

²⁰ APDWSz, Pismo ks. A. Kalinowicza do Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego z 18 września 1946 r.

²¹ AAN, MAP, syg. 1042, mkrf B-2062, Pismo Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego do Departamentu Wyznań MAP z 10 maja 1946 r. Zwracano w nim uwagę na o potrzebę objęcia opieką duszpasterską ludności prawosławnej w Szczecinie, Gdańsku, Gdyni, Sopocie, Jeleniej Górze, Olsztynie i Wrocławiu. Początkowo Administraturą zarządzał ks. A. Kalinowicz (5.06.1946–5.02.1947), a następnie ks. W. Rafalski (5.02.1947–17.09.1947), *ibid.*, Pismo Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego do Departamentu Wyznaniowego MAP z 8 lutego 1947 r.

²² AAN, MAP, syg. 1042, mkrf B-2062, Pismo Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego do Departamentu Wyznaniowego MAP z 19 sierpnia 1946 r.; w 1947 r. w skład diecezji ziem odzyskanych wchodziły trzy dekanaty: wrocławski, szczeciński i olsztyński.

²³ AAN, MAP, syg. 1046, mkrf. B-2066, Pismo metropolity Dionizego do Departamentu Wyznaniowego MAP z 3 stycznia 1947 r.

²⁴ Centralne Archiwum Wojskowe (dalej: CAW), Sztab Generalny WP, IV. 111, t. 513, k. 592–605, 776–787, por. także: E. Miś i Ł. Akcja „Wisła”, Warszawa 1993, s. 443–448; R. D r o z d, *Polityka władz wobec ludności ukraińskiej w Polsce w latach 1945–1989*, Warszawa 2001. Powyższe dane nie uwzględniały osób zatrzymanych i więzionych oraz przesiedlonych po 1947 r.

11 768 osób²⁵. Trudno dokładnie określić, ilu przesiedleńców było wyznania prawosławnego. W większości wypadków nie były prowadzone statystyki dotyczące podziału przesiedlanej ludności według kryteriów wyznaniowych. Należy pamiętać, że w momencie powstawania parafii prawosławnych część grekokatolików, ze względu na niemożność tworzenia własnych miejsc kultu, powracała do wyznania prawosławnego²⁶.

Trudności z odtworzeniem faktycznej liczby ludności prawosławnej przesiedlonej w ramach Akcji „Wisła” wynikają także z faktu nieprowadzenia szczegółowych danych parafialnych, jak również zniesienia przez władze państwowe rejestracji wyznania obywateli. Trudnością dodatkową były wypadki zmiany wyznania już po osiedleniu bądź rezygnowania z potrzeby odbywania praktyk religijnych. W miarę stabilny obraz rozmieszczenia i stanu liczbowego ludności prawosławnej na ziemiach zachodnich i północnych Polski został ustalony, po licznych próbach władz kościelnych, dopiero na początku lat pięćdziesiątych. Było to związane zapewne z ustabilizowaniem sytuacji Kościoła prawosławnego (wybór zwierzchnika, nowy podział diecezjalny). Według niepełnych danych z poszczególnych parafii na terenie diecezji wrocławsko-szczecińskiej Cerkiew skupiała 8305 wiernych, w tym w dekanacie wrocławskim 5393 i szczecińskim 2912²⁷.

W celu usprawnienia organizacji życia kościelno-religijnego dla przesiedlonej ludności 17 września 1947 r. dokonano podziału diecezji ziem odzyskanych na trzy dekanaty: wrocławski – ks. dziekan A. Znosko (1947–1949)²⁸, szczeciński – ks. dziekan Jan Ignatowicz (1947–1961)²⁹ i olsztyński (ks. A. Awajew)³⁰. Dwa pierwsze w późniejszym okresie stały się podstawą funkcjonowania i rozwoju diecezji wrocławsko-szczecińskiej. Dekanat olsztyński włączony został do diecezji białostocko-gdańskiej³¹.

²⁵ S. D u d r a, *Łemkowie. Deportacja i osadnictwo ludności łemkowskiej na Środkowym Nadodrzu w latach 1947–1960*, Głogów 1998, s. 110.

²⁶ Symptomatyczny jest przykład grekokatolików osiedlonych we wsi Biernatów (pow. Szprotawa), którzy byli twórcami parafii prawosławnej w Lesznie Górnym (APDWSz, Parafia Leszno Górne).

²⁷ „Sprawozdanie roczne Warszawskiej Metropolii z 1951 rok”, AMP, sygn. RVI-3C 1365, por. także K. U r b a n, *Kościół prawosławny w Polsce 1944–1956*, Studia i materiały, Kraków 1998, s. 214–218.

²⁸ Następnie funkcje dziekanów dekanatu wrocławskiego pełnili ks. ks. S. Biegun (19 stycznia – 12 października 1949), M. Kalin (1949–1953), A. Sławiński (1953–1971), J. Tyczyno (21 lipca – 3 września 1971), J. Rydzaj (1971–1973), M. Żuk (1973–2000) i A. Konachowicz (od 2000).

²⁹ Kolejnymi dziekanami dekanatu szczecińskiego byli ks. ks. A. Baranow (1961–1977), K. Bajko (1978–1984), A. Surel (1984–1993), M. Sidoruk (1993–1997) i B. Michalczuk (od 1997).

³⁰ AAN, MAP, sygn. 1042, mkrf B-2062, Pismo Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego do Departamentu Wyznaniowego MAP z 24 września 1947 r.

³¹ AAN, MAP, sygn. 1043, mkrf B-2063, Pismo abpa Tymoteusza do Ministra MAP z 11 marca 1949 r.; por. także: „Wiadomości Metropolii Prawosławnej w Polsce” 1948, nr 6–12. Ponadto

Powstanie i rozwój diecezji wrocławsko-szczecińskiej należy wiązać z osadnictwem na ziemiach odzyskanych ludności prawosławnej, przesiedlonej w ramach Akcji „Wisła”. Początkowo nie brano pod uwagę jej utworzenia. Na tym obszarze, jak już wspomniano, funkcjonowała od końca 1948 r. diecezja łódzko-wrocławska, a jeszcze na początku 1951 r. rozważano koncepcję utworzenia diecezji gdańsko-szczecińskiej z siedzibą w Gdańsku-Wrzeszczu. Przymusowa deportacja dała zasadniczą bazę społeczną do ukształtowania sieci parafialnej, a następnie dekanalnej przyszłej diecezji. Wiele trudności nastręcza dokładne odtworzenie rozwoju placówek duszpasterskich w pierwszych latach po przesiedleniu. W wielu wypadkach erygowanie parafii czy również odprawienie pierwszego nabożeństwa nie oznaczało rozpoczęcia jej stałego funkcjonowania. Często pierwsze nabożeństwa miały bardziej charakter „spotkań modlitewnych” niż uroczystej liturgii. Szczególnie w pierwszym powojennym dziesięcioleciu nabożeństwa w poszczególnych parafiach nie były odprawiane systematycznie. Często proces powstawania parafii rozpoczynał się od „nielegalnego” odprawienia pierwszej liturgii, później następowało erygowanie parafii, a na samym końcu jej poświęcenie. Na przykład nabożeństwa w Lubinie odprawiane były od 1949 r., a oficjalne erygowanie parafii nastąpiło 9 stycznia 1951 r.³²

W związku z tworzeniem parafii prawosławnych i występującymi na tym tle utrudnieniami ze strony władz³³ Warszawski Duchowny Konsystorz Prawosławny zwracał się w 1948 r. do Ministerstwa Ziem Odzyskanych o wydanie dla miejscowych organów władzy administracyjnej rozporządzenia, dotyczącego niestwarzania dla przesiedlonych wraz z ludnością księży prawosławnych przeszkód w obsłudze potrzeb religijnych wiernych. Postulowano także wydanie zezwolenia na delegowanie księży prawosławnych do obsługi potrzeb religijnych przesiedleńców do miejscowości, w których nie ma duchownych prawosławnych, oraz o przychylne potraktowanie sprawy tworzenia stałych placówek duszpasterskich (parafii), w miejscowościach, gdzie „[...] ujawni się znaczne skupisko ludności prawosławnej”³⁴.

w 1950 r. utworzony został dekanat gdański. Początkowo w jego skład wchodziły tylko dwie parafie: Gdańsk i Elbląg (*Kalendarz prawosławny na 1951 rok*).

³² APDWSz, Parafia Lubin, szerzej zob.: S. D u d r a, *Dzieje parafii prawosławnej Świętej Trójcy w Lubinie*, „Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego” 2006, nr 5, s. 16–17.

³³ Początkowo MZO nie wyrażało zgody na utworzenie parafii m.in. w Przemkowie, Lubinie Legnickim i Zimnej Wodzie oraz na przeniesienie ks. J. Lewiarza, osiedlonego w okolicach Skwierzyny, do Zimnej Wody (AAN, UdSW, Wydz. III Nierzymkokatolicki, syg. 5b/3, Pismo MZO Departament Administracji Publicznej do Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego z 31 stycznia 1948 r.).

³⁴ AAN, UdSW, Wydz. III Nierzymkokatolicki, syg. 5b/3, Pismo Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego do MZO z 23 lutego 1948 r. Równocześnie Konsystorz wystąpił do Urzędu Wojewódzkiego we Wrocławiu z prośbą o przychylne ustosunkowanie się do sprawy utworzenia parafii prawosławnych na terenie powiatów Kłodzko, Oleśnica, Świdnica,

Zasadniczo sieć parafialna diecezji wrocławsko-szczecińskiej ukształtowała się w latach 1947–1958. Już na przełomie lipca i sierpnia 1947 r. odprawiono pierwsze nabożeństwo prawosławne dla przesiedleńców osiedlonych w Przeclawiu. Celebrował je ks. Dymitr Chylak. Prawdopodobnie była to pierwsza św. liturgia na ziemiach zachodnich po Akcji „Wisła”. W Zimnej Wodzie (ks. Jan Lewiarz)³⁵ oraz w Michałowie (ks. Stefan Biegun)³⁶ nabożeństwa zostały odprawiane 28 sierpnia 1947 r. Uroczystą liturgię w Stodołowicach (Studzionki) 16 listopada 1947 r. celebrował ks. Dymitr Chylak³⁷, który również od jesieni rozpoczął odprawianie nabożeństw w Brzezinach (pow. Szprotawa) i Buczynie (pow. Głogów).

Jeszcze w trakcie Akcji „Wisła” do Jeleniej Góry został delegowany ks. Aleksy Baranow. Celem jego podróży było zorganizowanie parafii dla miejscowej ludności³⁸. W czasie jego misji, która zakończyła się 15 września 1947 r., wskazano obiekty nadające się na przyszłą cerkiew. Poza tym zwrócono uwagę na konieczność zaspokojenia potrzeb religijnych ludności prawosławnej³⁹. Działania w celu erygowania parafii w Jeleniej Górze kontynuował ks. Aleksy Znosko z Wrocławia⁴⁰. Ostatecznie starania wielu duchownych zaowocowały jej uruchomieniem. Pierwsze nabożeństwo celebrował 27 listopada 1947 r. ks. Stefan Biegun, pierwszy proboszcz jeleniogórski⁴¹. Proces kształtowania się życia religijnego w 1947 r. zakończył się

Wałbrzych, Żary, Nowa Sól i Góra Śląska. Postulowano utworzenie jednej parafii w powiecie, początkowo bez określenia siedziby parafii (Archiwum Państwowe we Wrocławiu [dalej: APW], Urząd Wojewódzki Wrocławski [dalej: UWW], syg. VI/687, Pismo Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego do Urzędu Wojewódzkiego Wrocławskiego z 23 marca 1948 r.).

³⁵ Ks. J. Lewiarz był pierwszym proboszczem parafii w Zimnej Wodzie. W ramach Akcji „Wisła” został osiedlony koło Skwierzyny. Do Zimnej Wody przybył, gdyż tam zostali przesiedleni m.in. jego parafianie z Łemkowszczyzny. Świątynia w Zimnej Wodzie była kościołem ewangelickim, adaptowanym w latach 1947–1949 na potrzeby kultu prawosławnego (APDWSz, Akta osobowe ks. J. Lewiarza).

³⁶ Pierwsze nabożeństwa były odprawiane w kaplicy przystosowanej w prywatnym domu miejscowej parafianki. W początkowym okresie nabożeństwa były celebrowane m.in. przez ks. ks. J. Lewiarza i D. Chylaka; o tworzeniu cerkwi w Michałowie i pierwszych liturgiach w sposób sugestywny wspominał Seman Madzelań, por. S. M a d z e l a n, *Smak dołi*, Nowy Sącz 1986, s. 5–7.

³⁷ Pierwszą liturgię odprawiał ks. S. Biegun 16 grudnia 1947 r. O utworzeniu parafii we wsi Stodołowice poinformował MZO Warszawski Duchowny Konsystorz Prawosławny (APW, UWW, syg. VI/687, Pismo MZO do Urzędu Wojewódzkiego Wrocławskiego z 21 kwietnia 1948 r.).

³⁸ AAN, UdSW, Wydz. III Nierzymkokatolicki, syg. 5b/3, Pismo Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego do UWW z 22 sierpnia 1947 r.; por. także: P. G e r e n t, *Prawosławie na Dolnym Śląsku w latach 1945–1989*, maszynopis pracy doktorskiej, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2003, s. 259.

³⁹ AMP, RV-4C 129, Pismo ks. A. Baranowa do Starosty Jeleniogórskiego z 18 września 1947 r.

⁴⁰ APDWSz, Pismo Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego do ks. A. Znosko z 14 października 1947 r.

⁴¹ Dokumentacja dotycząca powstania parafii w APDWSz, Parafia Jelenia Góra, także APW, UWW, syg. VI/687, materiały dotyczące przydzielenia kościoła parafii prawosławnej w Jeleniej Górze.

25 grudnia. Odprawiono wtedy pierwsze nabożeństwa w Jaworze (ks. Jarosław Tyczyno)⁴² i Barlinku (ks. Eugeniusz Protasiewicz)⁴³.

Parafie istniejące na terenie późniejszej diecezji wrocławsko-szczecińskiej zostały 17 września 1947 r. włączone w skład nowo powstałych dekanatów: wrocławskiego (ks. dziekan Aleksy Znosko) i szczecińskiego (ks. dziekan Jan Ignatowicz)⁴⁴.

W tym okresie podejmowano również nieudane próby utworzenia ośrodków duszpasterskich w Chocianowie (pow. Lubin)⁴⁵ oraz dwóch placówek w powiecie wołowskim w Chobieni⁴⁶ i Ścinawie⁴⁷. Nie zostały one erygowane pomimo znacznej liczby osiedlonej tam ludności prawosławnej: gminę Chobień zamieszkiwało ok. 155 prawosławnych⁴⁸, gminę Chocianów – 242⁴⁹, a okolice Ścinawy ok. 198 wiernych⁵⁰. Ludność ta w późniejszym okresie zasiłała powstające okoliczne parafie prawosławne (m.in. w Lubinie, Przemkowie i Studzionkach).

Pierwszą prawosławną liturgię w Legnicy celebrował w prywatnym mieszkaniu 15 lutego 1948 r. ks. Jarosław Tyczyno (proboszcz parafii w latach 1948–1972)⁵¹. W kwietniu nabożeństwo w szkole podstawowej w Stanach koło Lipin odprawił

⁴² Pierwszą liturgia odbyła się w prywatnym mieszkaniu i zgromadziła 9 wiernych, celebrowana była przez ks. J. Tyczynę (APDWSz, Akta osobowe ks. J. Tyczyny). Parafię św. Mikołaja w Jaworze erygowano 20 listopada 1947 r. (AAN, UdSW, Wydz. III Nierzymkokatolicki, sygn. 131/391, Raport Dolnośląskiego Dziekana Prawosławnego ks. A. Znosko do Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego z 21 listopada 1947 r.).

⁴³ Zestawienie na podstawie materiałów dotyczących poszczególnych parafii znajdujących się w APDWSz we Wrocławiu oraz materiałów w AAN, UdSW, Wydział III Nierzymkokatolicki; por. także: P. G e r e n t, *Wierni wyznania prawosławnego na Dolnym Śląsku w świetle powojennych migracji ludności*, „Zeszyty Naukowe Studenckiego Koła Ukrainoznawczego”, z. 3, Wrocław 1996.

⁴⁴ APDWSz, Pismo Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego do ks. J. Ignatowicza z 20 września 1947 r.

⁴⁵ *Ibid.*, Pismo ks. W. Masika do Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego z 10 listopada 1947 r.

⁴⁶ Sprawą erygowania punktu w Chobieni zajmował się ks. S. Biegun (APDWSz, Pismo ks. S. Bieguna do Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego z 10 września 1947 r.). W następnych latach kwestię tę podejmował także ks. J. Lewiarz przy wsparciu metropolity Makarego (AAN, UdSW, sygn. 22/18, Pismo metropolity Makarego do UdSW z 21 października 1955 r.).

⁴⁷ APDWSz, Pismo ks. S. Bieguna do Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego z 10 września 1947 r.

⁴⁸ APW, UWW, sygn. VI/686, Pismo Zarządu Gminnego w Chobieni do Starostwa Powiatowego Wołowskiego z 15 września 1947 r.

⁴⁹ *Ibid.*, Pismo Starosty Powiatu Lubińskiego do UWW z 6 października 1947 r.

⁵⁰ APDWSz, Akta osobowe ks. S. Bieguna, Pismo ks. S. Bieguna do Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego z 21 września 1947 r.

⁵¹ *Istorycznyj narys prawosławnoji parafii św. Woskresinnja w Lihnicy*, [w:] *Cerkownyj Kalendar 1995*, Sjanik 1994. W początkowym okresie na proboszcza legnickiej parafii był wyznaczony ks. Aleksy Semieńczyk, psalmista z Bydgoszczy, jednakże ze względu na chorobę nie objął tego stanowiska (por. AAN, UdSW, Wydz. III Nierzymkokatolicki, sygn. 131/391, Pismo Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego do UWW z 22 stycznia 1948 r.).

ks. Jan Lewiarz⁵², który obsługiwał tę parafię w latach 1948–1950⁵³. Wiosną 1948 r. rozpoczęły się także pierwsze liturgie w Łagoszowie Wielkim (pow. Głogów), gdzie posługę religijną pełnił ks. Wiktor Masik. W Zalesiu koło Kozuchowa 2 maja nabożeństwo celebrował ks. Michał Popiel⁵⁴, a 6 czerwca w Łagowie ks. Stefan Biegun (kilka miesięcy później przeniesione do kaplicy cmentarnej w Torzymiu). W Zielonej Górze 8 września rozpoczął pracę duszpasterską z osiedloną tam ludnością ks. Mikołaj Proniński (proboszcz parafii w latach 1948–1972). Jesienią 1948 r. odprowadzane były przez ks. Jana Reszetko pierwsze nabożeństwa w Łobzie (proboszcz parafii w latach 1948–1953)⁵⁵.

We wrześniu 1948 r. MZO wyraziło zgodę na utworzenie parafii prawosławnych w Żarach i Nowej Soli⁵⁶. Jednak do erygowania tych placówek nie doszło. Nie udało się również na stałe uruchomić parafii w Mirsku (pow. Lwówek)⁵⁷. Pod koniec 1948 r. Warszawski Duchowny Konsystorz Prawosławny delegował do Wałbrzycha ks. Piotra Rodkiewicza, proboszcza parafii w Kuźnicy (dekanat sokólski), w celu zapoznania się z możliwościami uruchomienia tam parafii⁵⁸. Na skutek braku dokumentów nie są znane wyniki działań ks. Rodkiewicza. Kwestię tę w późniejszym okresie ponownie podjął ks. Stefan Biegun⁵⁹.

Powstawanie parafii prawosławnych było uzależnione od władz administracyjnych. Istotny wpływ na odpowiednie decyzje miały również władze bezpieczeństwa, które opiniowały poszczególne wnioski dotyczące przydzielania świątyń.

⁵² Archiwum Parafii Prawosławnej w Lipinach (dalej: APPL), Akta parafialne 1948–2000.

⁵³ A. Ł u c z k o w i e c, *Jubileusz 50-lecia parafii prawosławnej w Lipinach*, „Wiadomości PAKP” 2000, nr 2. Data pierwszej liturgii budzi pewne kontrowersje, m.in. w literaturze podawana jest jako 7 stycznia 1949 r.; por. także: *Ciernista droga*, „Przegląd Prawosławny” 1995, nr 7.

⁵⁴ Archiwum Parafii Prawosławnej w Kozuchowie (dalej: APPK), Akta parafialne 1948–1990.

⁵⁵ Ks. J. Reszetko organizował parafię w Łobzie z polecenia Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego z 24 lutego 1948 r. Podejmowano równocześnie próby uruchomienia punktów duszpasterskich w Chocianowicach (pow. Lubin), Oleśnicy Dolnej (pow. Szprotawa), Żarach i Nowej Soli (APW, UWW, syg. VI/687, Pismo MZO do UWW z 14 lutego 1948 r. oraz Wojewody Wrocławskiego do MZO Departament Administracji Publicznej w Warszawie z 28 sierpnia 1948 r.). W 1948 r. MZO wyraziło zgodę na utworzenie parafii w Żarach, jednak do jej uruchomienia nie doszło (APDWSz, Pismo MZO Departament Administracji Publicznej do Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego z 16 września 1948 r.).

⁵⁶ AAN, UdSW, Wydz. III Nierzymkokatolicki, syg. 131/391, Pismo MZO do UWW z 16 września 1948 r.

⁵⁷ K. U r b a n, *Ks. S. Biegun...*, s. 120. Nabożeństwa w Mirsku odprowadzał kilkakrotnie w pierwszej połowie 1948 r. ks. S. Biegun (APDWSz, Akta osobowe ks. S. Bieguna, Pismo ks. S. Bieguna do Starosty Powiatowego we Lwówku z 10 marca 1948 r.); por. także: P. G e r e n t, *Prawosławni na Dolnym Śląsku...*, s. 441.

⁵⁸ AMP, RV-4C 129, Pismo Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego do ks. A. Znosko z 7 grudnia 1948 r.

⁵⁹ *Ibid.*, Pismo Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego z 21 grudnia 1948 r.; także: K. U r b a n, *Ks. Stefan Biegun...*, s. 172.

Dotyczyło to również, szczególnie w początkowym okresie, kwestii obsady personalnej poszczególnych ośrodków duszpasterskich. W 1948 r. Ministerstwo Ziem Odzyskanych zgłaszało wiele zastrzeżeń, dotyczących tworzenia parafii i obsadzania ich duchowieństwem bez uprzedniej zgody odpowiednich organów⁶⁰.

W roku 1949 rozpoczęto zaspokajanie potrzeb duchowych ludności prawosławnej w Przemkowie (14 czerwca – ks. Wiktor Masik)⁶¹, Lipinach (przeniesione nabożeństwa ze Stanów)⁶², Szprotawie, Wilczkowie (5 kwietnia – ks. Stefan Biegun)⁶³, Lubinie, Kożuchowie (4 grudnia – ks. Michał Popiel – przeniesione z Zalesia)⁶⁴ i Polkowicach (17 czerwca). Ponadto wymieniane są jeszcze jako miejsca pierwszych nabożeństw Wrociszów (1948), Śłocin (1949) i Dolice (1949)⁶⁵. Mimo mocno zaawansowanych przygotowań uruchomienie punktu w Grębocicach nie doszło do skutku⁶⁶. Pierwsze nabożeństwo w Wałbrzychu zostało odprawione przez ks. Stefana Bieguna 29 maja 1950 r.⁶⁷ W 1950 r. zostały przeniesione nabożeństwa z Wilczkowa do Malczyc⁶⁸. Według moich ustaleń dochodziło w niektórych miejscowościach do

⁶⁰ Por. bogata dokumentacja w AAN, UdSW, Wydz. III Nierzymskokatolicki, syg. 9/1, 9/6, także: APDWSz, Akta poszczególnych parafii.

⁶¹ AAN, UdSW, III Nierzymskokatolicki, syg. 9/7, Sprawa utworzenia parafii w Przemkowie. Początki życia religijnego w Przemkowie sięgają 1947 r. W październiku ks. S. Biegun zwrócił się do Urzędu Wojewódzkiego we Wrocławiu o wyrażenie zgody na utworzenie parafii w Przemkowie. Nie dało to pozytywnych rezultatów ze względu na odmowę Urzędu Wojewódzkiego, który „[...] nie widział potrzeby tworzenia parafii prawosławnej w tej miejscowości”. Podobnej treści pisma, w początkowym okresie, dotyczyły również innych ośrodków zamieszkałych przez ludność prawosławną.

⁶² APPL, Pismo ks. J. Lewiarza do Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego z 12 listopada 1948 r.

⁶³ Por. AAN, MAP, syg. 1050, mkrf 2567, Pismo ks. S. Bieguna do MAP z 21 maja 1949 r.

⁶⁴ Dokumentacja dotycząca przekazania kościoła ewangelickiego parafii prawosławnej w Kożuchowie w: APW, UWW, syg. VI/767, Pismo Starosty Powiatowego Kożuchowskiego do Urzędu Wojewódzkiego we Wrocławiu z 17 października 1949 r.; także: APPK, Akta parafialne 1948–1990.

⁶⁵ W początkowym okresie parafia w Dolicach była obsługiwana przez wikariusza parafii ze Stargardu Szczecińskiego ks. J. Wołoszczuka (APDWSz, Parafia Dolice).

⁶⁶ Archiwum Państwowe w Zielonej Górze (dalej: APZG), Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej (dalej: PWRN), Pismo PWRN w Zielonej Górze do UdSW z 28 lipca 1952 r. Kościół w Grębocicach był zniszczony w 95%, a ponadto w większości zamieszkiwali tam grekokatolicy, którzy zdaniem ks. W. Masika byli wrogo usposobieni do Cerkwi prawosławnej i nie życzyli sobie prawosławnych nabożeństw (APPB, Pismo ks. W. Masika do Kancelarii Metropolitalnej z 19 kwietnia 1953 r.).

⁶⁷ AAN, UdSW, III Nierzymskokatolicki, syg. 45/7; 13/15, Przekazanie kościoła w Wałbrzychu. Pierwszym proboszczem parafii w Wałbrzychu był ks. S. Biegun (1950–1983). W początkowym okresie parafia liczyła około 40 osób (obszerna dokumentacja w APDWSz, Parafia Jelenia Góra).

⁶⁸ AAN, UdSW, III Nierzymskokatolicki, syg. 9/5, Sprawa utworzenia parafii w Malczycach. Pierwsze nabożeństwo w Malczycach zostało wyznaczone na 8 czerwca 1950 r. (APW, UWW, syg. VI/771, Pismo Dolnośląskiego Dziekana Prawosławnego do Urzędu Wojewódzkiego we Wrocławiu z 2 maja 1950 r.). Wykaz terminów rozpoczęcia działalności poszczególnych parafii zestawiono na podstawie materiałów znajdujących się w APDWSz.

odprawiania nabożeństw przez przybyłego księdza, który posiadając misję kanoniczną zapoznania się z liczbą osiedlonej ludności i możliwością objęcia jej opieką religijną, celebrował, nieraz kilkakrotnie, liturgie w prywatnych mieszkaniach. Nie oznaczało to jednak powstania w danej miejscowości parafii czy stałego punktu duszpasterskiego. Proces ten ze względu na zbyt rozbieżne dane źródłowe trudno uchwycić.

Według informacji ks. Stefana Bieguna, zawartych w referacie wygłoszonym 18 września 1951 r. na zebraniu przedstawicieli duchowieństwa dolnośląskiego w Warszawie, na Dolnym Śląsku zostało zorganizowanych 9 parafii (Wrocław, Jelenia Góra, Legnica, Zimna Woda, Stodołowice, Zielona Góra, Koźuchów, Malczyce i Przemków) oraz 11 punktów filialnych (Jawor, Wałbrzych, Michałów, Szprotawa, Brzeziny, Lubin Legnicki, Lipiny, Torzym, Gręboszyce-Łogisza⁶⁹, Polkowice i Buczyńa)⁷⁰. W tym okresie nie odbywały się nabożeństwa w Buczynie, ze względu na przeprowadzany remont i adaptację cerkwi, w zastępstwie były celebrowane w Łagoszowie Wielkim⁷¹. Nie powiodły się również próby uruchomienia w 1951 r. parafii w Chojnowie⁷², Laskowicach Oławskich⁷³ i Trzebinicy⁷⁴. Niepowodzeniem zakończyła się także misja duchownych prawosławnych (ks. ks. S. Bieguna, M. Pronińskiego i J. Tyczyno) wiosną 1951 r., dotycząca zorganizowania życia cerkiewnego na terenie powiatu milickiego⁷⁵. Głównym zamierzeniem było erygowanie punktu duszpasterskiego w Żmigrodzie. Jednakże istniejące tam dwie świątynie zostały przydzielone Kościołowi rzymskokatolickiemu. Pomimo zaangażowania bpa Stefana oraz metropolity Makarego w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych nie udało się uruchomić parafii w tej miejscowości⁷⁶.

W 1951 r. na terenie diecezji wrocławsko-szczecińskiej, składającej się z dekanatów wrocławskiego i szczecińskiego, funkcjonowało 28 prawosławnych ośrodków duszpasterskich. W dekanacie wrocławskim, obejmującym obszar województwa wrocławskiego i część południową województwa zielonogórskiego, istniały parafie

⁶⁹ Chodzi zapewne o parafie w Grębocicach i Łagoszowie Wielkim (pow. Głogów).

⁷⁰ K. U r b a n, *Z dziejów Kościoła prawosławnego na Dolnym Śląsku...*, s. 31; inne dane znajdujemy w „Sprawozdaniu rocznym Warszawskiej Metropolii z 1951 rok” (AMP, syg. RVI-3C 1365), w którym wymieniana jest świątynia filialna w Samborzu, a nie uwzględniono funkcjonującej w Polkowicach i Torzymiu.

⁷¹ APPB, Pismo ks. W. Masika do Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego z 21 kwietnia 1950 r.

⁷² Inicjatorem powstania placówki w Chojnowie był ks. J. Lewiarz (AAN, UdSW, Wydz. III Nierzyskokatolicki, syg. 22/28, Pismo metropolity Makarego do UdSW z 5 listopada 1951 r.).

⁷³ AAN, UdSW, Wydz. III Nierzyskokatolicki, syg. 9/35, Pismo PWRN we Wrocławiu do UdSW z 2 maja 1951 r.

⁷⁴ APDWSz, Akta osobowe ks. M. Kalina, Pismo metropolity Makarego do bpa Stefana z 28 lipca 1953 r.

⁷⁵ AMP, syg. RV-4C 1142, Raport ks. Dziekana M. Kalina do Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego z 19 czerwca 1951 r.

⁷⁶ APDWSz, Pismo bpa Stefana do metropolity Makarego z 26 maja 1953 r.; AAN, UdSW, syg. 24/56, Pismo metropolity Makarego do UdSW z 3 czerwca 1953 r.

we Wrocławiu, Legnicy, Jeleniej Górze, Zielonej Górze, Koźuchowie, Przemkowie, Zimnej Wodzie, Stodołowicach i Malczycach. Funkcjonowały punkty filialne w Jaworze, Wałbrzychu, Lipinach, Buczynie, Łagoszowie Wielkim, Michałowie, Lubinie, Brzezinach, Torzymiu i Polkowicach. W dekanacie szczecińskim (obszar województwa szczecińskiego i części koszalińskiego) istniały parafie w Szczecinie, Słupsku, Pile, Łobzie, Wałczu i Barlinku oraz dwa punkty filialne Dolice i Dyminek⁷⁷. Wymienione ośrodki duszpasterskie stanowiły sieć placówek, które istniały oficjalnie. Ponadto w wielu miejscowościach odbywały się sporadycznie nabożeństwa (m.in. Samborz i Rudna), lecz do utworzenia parafii doszło w nich w okresie późniejszym.

Na początku lat pięćdziesiątych rozważano kwestię utworzenia dekanatu lub administratury parafii, w których większość stanowiła ludność łemkowska. Przyszła jednostka terytorialnie miała objąć województwa wrocławskie, szczecińskie i olsztyńskie. Funkcję dziekana miał pełnić ks. Jan Lewiarz⁷⁸. Propozycja ta była rozważana m.in. w związku z możliwością przyciągnięcia do Cerkwi prawosławnej jak największej liczby tej ludności, w tym również obrządku unickiego. Koncepcja ta rodziła jednak problemy natury organizacyjnej (Łemkowie zamieszkiwali teren różnych dekanatów), co mogło wpływać negatywnie na kształtowanie się i rozwój życia religijnego oraz rodzić konflikty pomiędzy duchowieństwem. Warszawski Duchowny Konsystorz Prawosławny upoważnił nawet ks. Lewiarza do sporządzenia dokładnych danych, dotyczących stanu i liczby ludności łemkowskiej w poszczególnych parafiach⁷⁹. Jednakże do realizacji tych zamierzeń nie doszło.

Na przełomie lat 1951/1952 powstała parafia w Rudnej (dekanat wrocławski), chociaż sporadycznie nabożeństwa odbywały się tu już od 1948 r.⁸⁰ W dekanacie wrocławskim w 1952 r. erygowano parafie w Wołowie Starym (pierwsze nabożeństwo 8 listopada)⁸¹, Oleśnicy⁸² i Wińsku⁸³, a w 1955 r. uruchomiono placówkę w Lesznie Górnym⁸⁴.

⁷⁷ Zestawiono na podstawie materiałów znajdujących się w AAN, UdSW, II Nierzymkokatolicki, syg. 19/16, utworzenie parafii w Szczecinie oraz APDWSz, Parafie Słupsk, Pila, Wałcz, Łobez, Barlinek i Dolice.

⁷⁸ AMP, RV-4C 579, Raport ks. W. Wieżańskiego do abpa Tymoteusza z 22 marca 1950 r.

⁷⁹ APDWSz, Akta osobowe ks. J. Lewiarza, Pismo Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego do ks. J. Lewiarza z 31 marca 1950 r.

⁸⁰ K. U r b a n, *Z dziejów Kościoła prawosławnego na Dolnym Śląsku...*, s. 31.

⁸¹ Starania o utworzenie parafii w Wołowie Starym czynił w 1951 r. metropolita Makary (AAN, UdSW, syg. 25/68, Pismo metropolity Makarego do UdSW z 14 grudnia 1951 r.). Oficjalnie świątynia została przekazana ludności prawosławnej 13 listopada 1953 r. (por.: APDWSz, Parafia Stary Wołów, Protokół zdawczo-odbiorczy z 13 listopada 1953 r.).

⁸² AAN, UdSW, Wydz. III Nierzymkokatolicki, syg. 22/21, Sprawa przekazania cerkwi w Oleśnicy; także: APDWSz, Parafia Oleśnica.

⁸³ Kwestia utworzenia poszczególnych parafii w AAN, UdSW, III Nierzymkokatolicki, syg. 13/37; 13/55; 14/92; 22/21; także: APDWSz, Pismo Kancelarii Biskupiej we Wrocławiu z 13 lutego 1954 r.

⁸⁴ APDWSz, Parafia Leszno Górne, Protokół przekazania kaplicy cmentarnej w Lesznie

Nie doszło natomiast do erygowania punktu duszpasterskiego we wsi Powidzko (pow. Milicz). W lipcu 1952 r. metropolita Makary zwrócił się do Urzędu do Spraw Wyznań o przekazanie kościoła poewangelickiego na potrzeby kultu prawosławnego⁸⁵. Pomimo pozytywnych decyzji, zarówno Referatu do Spraw Wyznań we Wrocławiu, jak i Urzędu w Warszawie⁸⁶, i oficjalnego przekazania 17 lutego 1953 roku obiektu Polskiemu Autokefalicznemu Kościołowi Prawosławnemu, na skutek interwencji Kurii rzymskokatolickiej we Wrocławiu cofnięto wcześniejsze ustalenia.

W dekanacie szczecińskim w 1952 r. powstały parafie w Drzonowie⁸⁷, Bobolicach⁸⁸, Ługach, Brzozie i Szczecinku. W 1953 r. uruchomiono placówki duszpasterskie w miejscowościach Bytów⁸⁹, Konikowo⁹⁰, Rzeczenica⁹¹, Kwasowo⁹², Koniewo i Gryfice. Pierwsze nabożeństwo w Gryficach zostało odprawione 17 marca przez ks. Jana Ignatowicza, 3 grudnia 1953 roku została przekazana ludności prawosławnej

Górnym dla parafii prawosławnej w Szprotawie z dnia 21 października 1954 r.; *ibid.*, Pismo ks. M. Popiela do Kancelarii Biskupa Wrocławsko-Szczecińskiego z 26 stycznia 1955 r. oraz Sprawozdanie z otwarcia świątyni w Lesznie Górnym w dniu 26 lutego 1954 r. sporządzone przez ks. J. Lewiarza w dniu 1 marca 1955 r.

⁸⁵ AAN, UdSW, Wydz. III Nierzymkokatolicki, syg 24/56, Pismo metropolity Makarego do UdSW z 25 lipca 1952 r.

⁸⁶ *Ibid.*, Pismo PWRN we Wrocławiu do UdSW z 25 września 1952 r.; *ibid.*, Pismo UdSW do PWRN we Wrocławiu z 27 października 1952 r. por. także: P. G e r e n t, *Prawosławie na Dolnym Śląsku...*, s. 397–398.

⁸⁷ AAN, UdSW, Wydz. III Nierzymkokatolicki, syg. 13/37, Sprawa przekazania kościoła w Drzonowie. W latach 1952–1956 funkcję proboszcza pełnił ks. Włodzimierz Meżerycki. W 1956 r. parafia liczyła 63 osoby (15 rodzin), które pochodziły z woj. lubelskiego i rzeszowskiego, w większości wyznania greckokatolickiego. Od jesieni 1956 r. obsługiwana była przez ks. L. Tofiluka i stanowiła filię parafii w Bobolicach.

⁸⁸ *Ibid.*, syg. 13/55. Parafia w Bobolicach liczyła 37 rodzin. Pierwszymi proboszczami byli ks. ks. J. Ignatowicz, T. Maksymiuk i M. Budźko.

⁸⁹ Przejmowany obiekt tak charakteryzował ks. C. Jaworski: „Świątynia w bardzo opłakanym stanie, brak okien, podziurawiony dach, brak wszystkich drzwi. Nie ma ołtarza i najpotrzebniejszych rzeczy do odprawiania nabożeństw” (APDWSz, Parafia Bytów, Pismo ks. C. Jaworskiego do bpa Stefana z 15 września 1953 r.). Głównym problemem była mała liczba wiernych. W 1955 r. na nabożeństwa, odprawiane co drugą niedzielę, przychodziło 5–8 osób. Tak niska frekwencja była spowodowana osiedleniem w tym regionie większości ludności unickiej, pochodzącej z powiatów: Lubaczów, Jarosław i Przemyśl, która była nieprzychylna prawosławiu. Funkcje proboszczów parafii w Bytowie pełnili ks. ks. C. Jaworski (1953–1955), W. Meżerycki (1955–1956), P. Weremczuk (1956–1961) (APDWSz, Pismo bpa Stefana do Wydziału do Spraw Wyznań Prezydium WRN w Koszalinie z 17 października 1957 r.).

⁹⁰ Twórcą parafii był ks. C. Jaworski, który w grudniu 1953 r. został upoważniony przez Biskupa Wrocławskiego i Szczecińskiego do przejęcia kaplicy poewangelickiej w Konikowie na cele kultu religijnego Kościoła prawosławnego. Parafia była filią ośrodka w Koszalinie (APDWSz, Pismo biskupa Stefana do ks. C. Jaworskiego z 14 grudnia 1953 r.).

⁹¹ AAN, UdSW, Wydz. III Nierzymkokatolicki, syg. 14/92. Oficjalne przekazanie obiektu nastąpiło 26 sierpnia 1953 r. (APDWSz, Parafia Rzeczenica).

⁹² APDWSz, Pismo Biskupa Wrocławskiego i Szczecińskiego Stefana do Prezydium WRN w Koszalinie z 12 listopada 1953 r.; *ibid.*, Pismo bpa Stefana do ks. W. Meżeryckiego z 30 stycznia 1954 r.

kaplica cmentarna, a 27 grudnia 1954 r. został przejęty w użytkowanie były kościół ewangelicko-augsburski⁹³.

Kolejne parafie prawosławne w dekanacie szczecińskim powstały w 1954 r. w Ołużnej⁹⁴, Stargardzie Szczecińskim (12 lipca)⁹⁵ i w Koszalinie, gdzie 1 sierpnia odprawione zostało przez ks. Dymitra Doroszkiewicza (proboszcza w latach 1954–1961) pierwsze prawosławne nabożeństwo⁹⁶. W 1956 r. erygowane zostały placówki w Rokosowie⁹⁷, Sławnie⁹⁸ i Trzebiatowie⁹⁹.

W 1952 r. podejmowano próby uruchomienia parafii prawosławnej w Sulechowie¹⁰⁰ oraz czyniono starania o przydział obiektów poewangelickich na potrzeby kultu prawosławnego w Międzyrzeczu, Żarach i Świebodzinie¹⁰¹. Związane to było m.in. z misją ks. Michała Popiela, który uzyskał 21 maja 1952 r. upoważnienie od metropolity Makarego do obsługiwaną potrzeb religijnych wiernych nieposiadających swoich świątyń i duszpasterzy na terenie powiatów kożuchowski, szprotawskiego, żagańskiego i żarskiego. Ponadto ks. Popiel uzyskał prawo organizowania parafii oraz załatwiania wszelkich formalności urzędowych z tym związanych¹⁰². Pomimo zgody Urzędu do Spraw Wyznań na przekazanie ludności prawosławnej obiektu w Międzyrzeczu kwestia ta nie została załatwiona pozytywnie, ze względu na sprzeciw proboszcza parafii rzymskokatolickiej w tym

⁹³ AAN, UdSW, Wydz. III Nierzyskokatolicki, syg. 25/39, Protokół zdawczo-odbiorczy z 27 grudnia 1954 r.

⁹⁴ APDWSz, Parafia w Ołużnej.

⁹⁵ Nabożeństwa w Stargardzie Szczecińskim odbywały się sporadycznie już od 1946 r. (w prywatnym pomieszczeniu), ludność prawosławna była obsługiwana przez duchowieństwo ze Szczecina (APDWSz, Pismo Biskupa Wrocławskiego i Szczecińskiego Stefana do ks. J. Resztko z 20 lipca 1953 r.).

⁹⁶ AAN, UdSW, Wydz. III Nierzyskokatolicki, syg. 14/71, Przekazanie kościoła w Koszalinie.

⁹⁷ Poewangelicki obiekt kościelny w Rokosowie został przekazany pod zarząd i użytkowanie Kościoła prawosławnego w marcu 1956 r. z przeznaczeniem na cele kultu religijnego. Według zalecenia Kancelarii Biskupa Wrocławsko-Szczecińskiego świątynia miała przybrać charakter kościoła filialnego i wchodzić w skład parafii w Ołużnej (AAN, UdSW, Wydz. III Nierzyskokatolicki, syg. 25/46).

⁹⁸ AAN, UdSW, Wydz. III Nierzyskokatolicki, syg. 25/42, Kościół poewangelicki w Sławnie został przejęty w użytkowanie PAKP 12 maja 1956 r. Parafię prawosławną erygowano latem 1956 r. Uroczystą liturgię odprawił pierwszy proboszcz, ks. Włodzimierz Meżerycki.

⁹⁹ AAN, UdSW, III Nierzyskokatolicki, syg. 22/572. Pierwsze nabożeństwa w Trzebiatowie odbywały się już od 1953 r. Pierwsza liturgia w nowo przekazanej świątyni poewangelickiej odbyła się 19 września 1956 r. W początkowym okresie parafia liczyła ok. 150 rodzin.

¹⁰⁰ APDWSz, Akta osobowe ks. M. Pronińskiego, Pismo Biskupa Wrocławskiego i Szczecińskiego Stefana z 30 czerwca 1953 r.

¹⁰¹ AMP, Pismo Biskupa Wrocławskiego i Szczecińskiego Stefana do metropolity Makarego z 22 marca 1952 r.

¹⁰² AAN, UdSW, Wydz. III Nierzyskokatolicki, syg. 131/391, Upoważnienie metropolity Makarego dla ks. M. Popiela z 21 maja 1952 r.

mieście¹⁰³. W tym okresie w ogóle zintensyfikowano prace nad rozwojem prawosławnych placówek duszpasterskich. Pomimo erygowania wielu punktów nie udało się utworzyć nowych w Bolesławcu¹⁰⁴, Bystrzycy Kłodzkiej¹⁰⁵, Górze Śląskiej¹⁰⁶, Legnickim Polu¹⁰⁷, Lubaniu¹⁰⁸, Oławie¹⁰⁹, Opolu¹¹⁰, Rudicach (pow. Lubań)¹¹¹, Rzeszotarach¹¹², Wąsoszu (pow. Góra Śląska)¹¹³ i Zgorzelcu¹¹⁴.

W lutym 1953 r. próbowano uruchomić ponownie punkt duszpasterski w Chojnowie (dekanat wrocławski)¹¹⁵. W kwietniu 1953 r. ks. dziekan Jan Ignatowicz czynił starania o uzyskanie lokalu dla kaplicy prawosławnej w Pyrzycach (dekanat szczeciński)¹¹⁶. W sierpniu 1953 r. rozważano możliwość utworzenia parafii lub punktu dla nabożeństw prawosławnych w miejscowości Laskowice Oławskie. Kwestię tę powierzono ks. Michałowi Kalinowi, który pełnił funkcję Dziekana Okręgu Wrocławskiego¹¹⁷. W piśmie z 30 września 1953 r., skierowanym do metropolity Makarego, Biskup Wrocławski i Szczeciński Stefan stwierdzał, iż w Laskowicach Oławskich istnieje konieczność utworzenia świątyni prawosławnej „[...] gdyż zamieszkują tam i w okolicznych wioskach w odległości 3–10 km liczni Łemkowie i inna ludność prawosławna. Poza tym w parku znajduje się nieduża

¹⁰³ APDWSz, Pismo Prezydium WRN w Zielonej Górze z 28 lipca 1952 r. oraz Pismo PRN w Międzyrzeczu z 12 września 1952 r.

¹⁰⁴ AMP, RV-4C 579, Raport ks. S. Bieguna do metropolity Makarego z 8 czerwca 1952 r., por. także: P. G e r e n t, *Prawosławie na Dohnym Śląsku...*, s. 424.

¹⁰⁵ AMP, RV-4C 129, Raport ks. E. Lachockiego do metropolity Makarego z 6 grudnia 1952 r.

¹⁰⁶ AAN, UdSW, Wydz. III Nierzymskokatolicki, syg. 13/11, Pismo metropolity Makarego do UdSW z 20 marca 1952 r.

¹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸ AMP, RV-4C 579, Raport ks. S. Bieguna do metropolity Makarego z 8 czerwca 1952 r.

¹⁰⁹ AAN, UdSW, Wydz. III Nierzymskokatolicki, syg. 22/28, Pismo metropolity Makarego do UdSW z 9 maja 1952 r.

¹¹⁰ *Ibid.*, Pismo metropolity Makarego do UdSW z 19 grudnia 1952 r. Bezskuteczne starania o otrzymanie odpowiedniego pomieszczenia trwały aż do lat 70.

¹¹¹ AMP, RV-4C 579, Pismo metropolity Makarego z 9 maja 1952 r.

¹¹² APDWSz, Pismo ks. J. Lewiarza do PWRN we Wrocławiu z 12 listopada 1952 r.

¹¹³ AAN, UdSW, Wydz. III Nierzymskokatolicki, syg. 22/28, Pismo ks. J. Lewiarza do PWRN we Wrocławiu z 6 grudnia 1952 r.

¹¹⁴ *Ibid.*, syg. 13/11, Raport ks. S. Bieguna do metropolity Makarego z 8 czerwca 1952 r.; także, APDWSz, Akta osobowe ks. S. Bieguna, Pismo Kancelarii Metropolitalnej w Warszawie do ks. S. Bieguna z 9 maja 1953 r. informujące o negatywnej decyzji UdSW dotyczącej przekazania świątyni poewangelickiej w Zgorzelcu.

¹¹⁵ APDWSz, Akta osobowe ks. J. Lewiarza, Pismo Kancelarii Biskupiej we Wrocławiu z 13 lutego 1953 r. i z 20 lipca 1953 r.

¹¹⁶ *Ibid.*, Akta osobowe ks. J. Ignatowicza, Pismo Kancelarii Metropolity Warszawskiego i całej Polski z 5 kwietnia 1954 r.

¹¹⁷ *Ibid.*, Pismo Biskupa Wrocławskiego i Szczecińskiego Stefana do ks. M. Kalina z 5 sierpnia 1953 r.

kaplica nadająca się na świątynię”¹¹⁸. W październiku 1953 r. podjęto także kroki w kierunku utworzenia punktu duszpasterskiego w Białogardzie (woj. koszalińskie)¹¹⁹.

W maju 1954 r. władze Kościoła prawosławnego podjęły próbę uruchomienia placówki duszpasterskiej w Dobiegniewie¹²⁰. Prezydium WRN w Zielonej Górze nie wyraziło jednak zgody na przekazanie kościoła i budynku plebanii ludności prawosławnej. Powodem negatywnej decyzji był fakt zajmowania kościoła i plebanii przez księdza katolickiego (obiekt w Dobiegniewie był czynną placówką filialną) oraz istnienie oddalonej o 6 km parafii prawosławnej w Ługach. Ponadto, zdaniem Wydziału do Spraw Wyznań w Zielonej Górze, powstanie nowej placówki prawosławnej w Dobiegniewie doprowadziłoby do zaostrzenia i tak tam istniejących antagonizmów międzywyznaniowych¹²¹. Nie przyniosły również skutku czynione od lipca 1954 r. starania metropolity Makarego, dotyczące przekazania na cele kultu prawosławnego kościoła w Lubiechowie¹²². Zdaniem Urzędu do Spraw Wyznań przekazanie obiektu w Lubiechowie „[...] spowodowałoby, jak to już praktyka niejednokrotnie wykazała, wrogi nastrój okolicznej ludności rzymskokatolickiej i stałe ekscesy, wyrażające się w wybijaniu szyb i niszczeniu urządzeń kościelnych”¹²³. W zamian Urząd proponował przekazanie we współużytkowanie z Kościołem ewangelicko-augsburskim świątyni w Karcinie.

15 stycznia 1954 r. nastąpiło przekazanie ludności prawosławnej świątyni w Samborze. Podkreślić należy, że inicjatywę w tej sprawie wykazywali wierni wraz z ks. Stefanem Biegunem już od początku 1952 r.¹²⁴ Starania o uzyskanie odpowiedniego obiektu trwały aż do końca 1953 r. Ostatecznie po otrzymaniu budynku i przeprowadzeniu niezbędnych prac remontowych wewnątrz cerkwi pierwsze nabożeństwo zostało odprawione 7 kwietnia 1954 r.¹²⁵

W połowie lat pięćdziesiątych próbowano uruchomić punkty duszpasterskie

¹¹⁸ AMP, Pismo Biskupa Wrocławskiego i Szczecińskiego Stefana do metropolity Makarego z 30 września 1953 r.

¹¹⁹ APDWSz, Upoważnienie Biskupa Wrocławskiego i Szczecińskiego Stefana dla ks. J. Reszetko z 28 października 1953 r.

¹²⁰ AMP, Pismo metropolity Makarego do Urzędu do Spraw Wyznań w Warszawie z 17 lutego 1954 r.; także, AAN, UdSW, Wydz. III Nierzynskokatolicki, syg. 19/49, Sprawa kościoła w Dobiegniewie.

¹²¹ APZG, PWRN, Wydział do Spraw Wyznań, syg. 231, Pismo Prezydium WRN w Zielonej Górze do Urzędu do Spraw Wyznań w Warszawie z 28 maja 1954 r.

¹²² APDWSz, Pisma metropolity Makarego do Urzędu do Spraw Wyznań z 21 lipca 1954 r. oraz z 21 grudnia 1956 r. Punkt duszpasterski w Lubiechowie (pow. Kołobrzeg) miał być filią parafii w Ołużnej.

¹²³ *Ibid.*, Akta osobowe ks. D. Doroszkiewicza, Pismo Urzędu do Spraw Wyznań z 23 stycznia 1957 r.

¹²⁴ AAN, UdSW, Wydz. III Nierzynskokatolicki, syg. 19/55, Pismo metropolity Makarego do UdSW z 7 marca 1952 r.

¹²⁵ APDWSz, Parafia Malczyce, Pismo ks. S. Bieguna do bpa Stefana z 10 kwietnia 1954 r.

w Lipkach Małych, Dobrojewie¹²⁶ oraz w Gromadce (dekanat wrocławski)¹²⁷. Również ks. Eugeniusz Lachocki otrzymał w lutym 1955 r. upoważnienie do zbadania możliwości otwarcia parafii w Świdnicy¹²⁸. Jednak do jej erygowania doszło dopiero w połowie lat sześćdziesiątych.

Jesienią 1956 r. zakończyły się powodzeniem długoletnie starania dotyczące erygowania punktu duszpasterskiego w Żmigrodzie (pow. Milicz). Po nieudanych projektach utworzenia placówek w Powidzku i Radziazdu, które miały zapewnić posługi religijne dla ludności prawosławnej w powiecie milickim, 18 września 1956 r. nastąpiło przekazanie cmentarnej kaplicy poewangelickiej¹²⁹. Jednakże przez długi okres występowały utrudnienia w celebrowaniu nabożeństw (kwestią sporną było m.in. użytkowanie cmentarnej kostnicy). Wierni korzystali częściowo z cerkwi we Wrocławiu¹³⁰. Ostatecznie kwestia ta, po uzgodnieniach między bp. Aleksym i abp. Henrykiem Gulbinowiczem, została załatwiona dopiero w kwietniu 1976 r.¹³¹

Od 1956 r. metropolita Makary czynił starania o przekazanie na potrzeby ludności prawosławnej świątyni we wsi Mrzeżyno (pow. Gryfice). Jednak ze względu na fakt, iż obiekt ten wcześniej w posiadał Kościół rzymskokatolicki (w 1947 r.) i pretensje do jego dalszego użytkowania zgłaszała kuria rzymskokatolicka w Gorzowie, nie został on przekazany ludności prawosławnej. Urząd do Spraw Wyznań w Warszawie argumentował, iż przekazanie „[...] w takiej sytuacji kościoła w Mrzeżynie na cele prawosławnego kultu religijnego spowoduje niepożądane zaostrezenie stosunków międzywyznaniowych na tym terenie”¹³². Nie udało się również uruchomić punktu duszpasterskiego w miejscowości Przeradz (pow. Szczecinek), pomimo znajdującego się tam nieczynnego obiektu poewangelickiego¹³³.

¹²⁶ Archiwum Parafii Prawosławnej w Przemkowie (dalej: APPP), Pismo Kancelarii Biskupiej we Wrocławiu do ks. M. Poleszczuka z 10 listopada 1955 r.

¹²⁷ AAN, UdSW, Wydz. III Nierzyskokatolicki, syg. 13/11, Pismo bpa Stefana do metropolity Makarego z 8 lutego 1955 r. Sprawą erygowania parafii w Gromadce zajmował się już od 1952 r. ks. J. Lewiarz; por. P. G e r e n t, *Prawosławie na Dolnym Śląsku...*, s. 434.

¹²⁸ APDWSz, Akta osobowe ks. E. Lachockiego, Pismo Kancelarii Biskupiej do ks. E. Lachockiego z 3 lutego 1955 r.

¹²⁹ AAN, UdSW, Wydz. III Nierzyskokatolicki, syg. 24/56, Protokół zdawczo-odbiorczy z 18 września 1956 r. W opisie technicznym przekazywanego obiektu stwierdzano m.in. zniszczenia dachu w 50%, braki 2 drzwi, 3 ram okiennych, kompletnego oszklenia i wyposażenia wewnętrznego (*ibid.*).

¹³⁰ Pismo bpa Stefana do PWRN we Wrocławiu z 24 kwietnia 1958 r., APDWSz, Parafia Wrocław.

¹³¹ APDWSz, Parafia Żmigród, Pismo bpa Aleksego do abpa H. Gulbinowicza z 5 kwietnia 1976 r., *ibid.*, Pismo abpa H. Gulbinowicza do bp Aleksego z 14 kwietnia 1976 r. Nabożeństwa miały być odprawiane w co drugą niedzielę, poczynając od 25 kwietnia 1976 r.

¹³² *Ibid.*, Akta osobowe ks. D. Doroszkiewicza, Pismo Urzędu do Spraw Wyznań z 16 stycznia 1957 r.

¹³³ AMP, Pismo metropolity Makarego do Urzędu do Spraw Wyznań w Warszawie z 24 sierpnia 1956 r.

Wyliczone ośrodki duszpasterskie do 1958 r. były częścią składową wymienionych już dekanatów wrocławskiego i szczecińskiego. W związku z rozwojem sieci parafialnej i w celu lepszego administrowania poszczególnymi placówkami 30 kwietnia 1958 r. powołano dekanaty zielonogórski i koszaliński¹³⁴. Jako jednostki administracyjne rozpoczęły pracę z dniem 1 sierpnia 1958 r. W skład dekanatu zielonogórskiego weszły parafie w Brzozie, Buczynie, Kożuchowie, Lipinach, Ługach, Przemkowie, Szprotawie, Torzymiu, Zielonej Górze i Polkowicach. Pierwszym Dziekanem Okręgu Zielonogórskiego został mianowany proboszcz parafii w Zielonej Górze ks. Mikołaj Proniński¹³⁵. Dekanat koszaliński obejmował 13 punktów duszpasterskich: Bobolice, Bytów, Drzonowo, Karcino, Konikowo, Koszalin, Ołóżna, Rokosowo, Sławno, Rzeczenica, Słupsk, Szczecinek i Wałcz¹³⁶. Funkcję dziekana pełnił ks. Piotr Weremczuk, proboszcz parafii prawosławnej w Słupsku¹³⁷.

W 1958 r. w skład diecezji wrocławsko-szczecińskiej wchodziły cztery dekanaty: wrocławski, zielonogórski, koszaliński i szczeciński, na których terenie działało 46 parafii i punktów duszpasterskich¹³⁸.

Od stycznia 1959 r. odbywały się nabożeństwa prawosławne w miejscowości Głodowo (pow. Koszalin)¹³⁹. Oficjalne przekazanie obiektu na potrzeby kultu prawosławnego nastąpiło w lutym 1959 r. W 1963 r. rozpoczęły się nabożeństwa w Gorzowie Wielkopolskim. Próby uruchomienia parafii prawosławnej podejmował ks. Mikołaj Proniński już od 1952 r.¹⁴⁰ W 1953 r. ks. Mikołaj Poleszczuk, proboszcz parafii prawosławnej w Torzymiu, otrzymał upoważnienie biskupa Stefana do przedsięwzięcia kroków w celu zorganizowania parafii w Gorzowie

¹³⁴ *Ibid.*, Uchwała nr 26 Św. Soboru Biskupów PAKP z 30 kwietnia 1958 r.; szerzej zob.: A. D u d r a, S. D u d r a, *Prawosławny dekanat zielonogórski*, Strzelce Krajeńskie 2004.

¹³⁵ APDWSz, Akta osobowe ks. M. Pronińskiego, Pismo Kancelarii Biskupiej we Wrocławiu do ks. M. Pronińskiego z 7 sierpnia 1958 r. Początkowo stanowisko Dziekana Prawosławnego Okręgu Zielonogórskiego miało być powierzone ks. M. Popielowi, por.: Akta osobowe ks. M. Popiela, Pismo Biskupa Wrocławskiego i Szczecińskiego z 10 lipca 1958 r.

¹³⁶ *Ibid.*, Pismo Dziekana Prawosławnego Okręgu Szczecińskiego ks. J. Ignatowicza z 17 lipca 1958 r.

¹³⁷ *Ibid.*, Dekret nr 141 z 15 lipca 1958 r.; także: AMP, Pismo Kancelarii Metropolity Warszawskiego i całej Polski z 16 lipca 1958 r.

¹³⁸ W drugiej połowie lat 60. podejmowano próby utworzenia nowego dekanatu, w styczniu 1967 r. Urząd do Spraw Wyznań wyraził zgodę na utworzenie dekanatu legnickiego. W jego skład miały wejść parafie w Legnicy, Lubinie, Zimnej Wodzie, Rudnej i Studzionkach. Jednak do jego powstania nie doszło (AMP, Pismo Urzędu do Spraw Wyznań do Metropolity PAKP z 9 stycznia 1967 r.).

¹³⁹ APDWSz, Akta osobowe ks. D. Doroszkiewicza, Pismo Wydziału do Spraw Wyznań Prezydium WRN w Koszalinie z 9 stycznia 1959 r.

¹⁴⁰ *Ibid.*, Akta osobowe ks. M. Pronińskiego, Pismo Biskupa Wrocławskiego i Szczecińskiego Stefana z 30 czerwca 1953 r.

Wielkopolskim¹⁴¹. Ponownie w kwietniu 1962 r. ks. Włodzimierz Kochan z polecenia biskupa Bazylego prowadził rozeznanie, dotyczące możliwości utworzenia placówki duszpasterskiej w tym mieście¹⁴². Działania powyższe zakończyły się początkowo otrzymaniem zgody na prowadzenie punktu w Niwinach Wielkich, który w marcu 1963 został przeniesiony do Gorzowa Wielkopolskiego. Pierwsze nabożeństwo zostało odprawione 27 marca 1963 r. przez ks. Atanazego Sienkiewicza (proboszcz parafii w latach 1963–1984)¹⁴³.

W 1963 r. podjęto nieudaną próbę erygowania placówki duszpasterskiej w Dzierżonowie¹⁴⁴. W tym samym okresie rozpoczęto tworzenie parafii w Oleśnicy, której administratorem został ks. Jan Zbiorowski¹⁴⁵, a w 1964 r. we Wrocławiu (obrzędki zachodniego)¹⁴⁶. We wrześniu 1964 r. podjęto próby uruchomienia parafii w Nowogardzie (woj. szczecińskie)¹⁴⁷, a w marcu 1965 r. próbowano uruchomić punkt duszpasterski w Piotrowicach (pow. Środa Śląska)¹⁴⁸. Pomimo pozytywnej decyzji Urzędu do Spraw Wyznań parafie w Nowogardzie i Piotrowicach nie zostały utworzone¹⁴⁹. Na niepowstanie wielu projektowanych punktów duszpasterskich złożyło się wiele przyczyn. W większości jednak wypadków górowała niechęć władz do rozszerzania się i stabilizowania prawosławnego życia religijnego.

W 1965 r. rozpoczęto działalność duszpasterską w Świdnicy. Pierwsze próby uruchomienia parafii podjęto już na początku 1955 r. Związane one były z misją ks. Eugeniusza Lachockiego, która ostatecznie zakończyła się niepowodzeniem¹⁵⁰.

¹⁴¹ *Ibid.*, Akta osobowe ks. M. Poleszczuka, Pismo Biskupa Wrocławskiego i Szczecińskiego Stefana z 22 października 1953 r.

¹⁴² *Ibid.*, Akta osobowe ks. W. Kochana, Pismo Kancelarii Biskupiej we Wrocławiu do ks. W. Kochana z 18 kwietnia 1962 r.

¹⁴³ Pismem z 1 kwietnia 1963 r. ks. A. Sienkiewicz informował Wojewódzki Urząd Kontroli Prasy Publikacji i Widowisk w Zielonej Górze o otwarciu parafii prawosławnej w Gorzowie Wielkopolskim (APDWSz, Parafia Gorzów Wielkopolski).

¹⁴⁴ *Ibid.*, Delegacja służbowa dla ks. ks. S. Kosackiego i K. Marczyka z 14 listopada 1963 r.

¹⁴⁵ AAN, UdSW, III Nierzymskokatolicki, syg. 68/5, Dekret nr 19 z 3 października 1963 r. Przekazanie kościoła w Oleśnicy nastąpiło na mocy decyzji Wydziału ds. Wyznań Prezydium WRN we Wrocławiu z dnia 19 czerwca 1964 r.

¹⁴⁶ APDWSz, Akta osobowe ks. J. Napierały, Dekret Nr 8/64 bp Bazylego z 15 marca 1964 r.

¹⁴⁷ *Ibid.*, Pismo Biskupa Wrocławskiego i Szczecińskiego Bazylego do Prezydium WRN Wydział do Spraw Wyznań w Szczecinie z 28 września 1964 r. Jako miejsce odbywania praktyk religijnych wskazywano nieczynną kaplicę cmentarną lub kościół poewangelicki.

¹⁴⁸ AAN, UdSW, III Nierzymskokatolicki, syg. 69/5, Pismo Prezydium WRN Wydział do Spraw Wyznań we Wrocławiu do Urzędu do Spraw Wyznań w Warszawie z 31 marca 1965 r. (w załączeniu petycja 26 mieszkańców Piotrowic).

¹⁴⁹ *Ibid.*, Pismo Urzędu do Spraw Wyznań w Warszawie do Prezydium WRN we Wrocławiu z 9 kwietnia 1965 r.

¹⁵⁰ APDWSz, Akta osobowe ks. E. Lachockiego, Pismo Kancelarii Biskupiej we Wrocławiu do ks. E. Lachockiego z 3 lutego 1955 r. i Pismo ks. E. Lachockiego do Kurii Biskupiej z 19 marca 1955 r.

Dopiero działalność ks. Sergiusza Kosackiego¹⁵¹ umożliwiła odprawienie w kwietniu 1965 r. przez ks. Stefana Bieguna, w prywatnym mieszkaniu Olgi Rogozin, pierwszego prawosławnego nabożeństwa¹⁵².

W 1966 r. powstała również parafia w Ząbkowicach Śląskich¹⁵³. Starania o jej erygowanie czyniono od początków lat sześćdziesiątych¹⁵⁴. W dniu 27 stycznia 1964 r. prawosławni mieszkańcy „Ząbkowic Śląskich i okolic” zwrócili się do kurii biskupiej z prośbą o utworzenie parafii¹⁵⁵. W piśmie podkreślali, że „[...] brak własnego kościoła pozbawiał ich możliwości odbywania praktyk religijnych”. I dalej: „[...] od chwili zamieszkania na tym terenie nikt nie opiekował się i nie dbał o ich los”¹⁵⁶. Działania bpa Bazylego przyczyniły się do przekazania poewangelickiej świątyni¹⁵⁷. Pierwsze nabożeństwo odprawił ks. Teodor Kuczyński w lutym 1966 r. Długoletnim proboszczem ząbkowickiej parafii był ks. Eugeniusz Cebulski (1967–1985)¹⁵⁸.

W dniu 17 stycznia 1969 r. połączono parafie Gryfice i Trzebiatów. Siedzibę proboszcza ustanowiono w Gryficach¹⁵⁹.

Największa liczba parafii prawosławnych na terenie diecezji wrocławsko-szczecińskiej funkcjonowała w latach 1964–1966. Łącznie działało w tym okresie 47 punktów duszpasterskich (16 w dekanacie wrocławskim, 13 w koszalińskim, 11 w zielonogórskim i 7 w szczecińskim).

Na początku lat siedemdziesiątych doszło do powiększenia terytorium diecezji. Zabiegi o przyłączenie do niej województwa opolskiego podejmował metropolita Bazyl, który w piśmie z 12 października 1970 r. uzasadniał, iż „[...] włączenie tego

¹⁵¹ *Ibid.*, Akta osobowe ks. S. Kosackiego, Delegacja służbowa z 25 stycznia 1964 r.; o powstaniu parafii w Świdnicy: AAN, UdSW, III Nierzymkokatolicki, sygn. 22/21.

¹⁵² APDWSz, Parafia Świdnica, Pismo Biskupa Wrocławsko-Szczecińskiego Bazylego do Prezydium MRN w Świdnicy z 25 listopada 1969 r. Problem świątyni prawosławnej w Świdnicy został rozstrzygnięty dopiero na początku lat 80.

¹⁵³ *Ibid.*, Parafia Ząbkowice Śląskie. Próbę uruchomienia tej parafii podejmowano już jesienią 1963 r., por.: Delegacja służbowa dla ks. K. Marczyka z 14 listopada 1963 r.; *ibid.*, Akta osobowe ks. K. Marczyka. Pod koniec lat 60. rozważana była propozycja ks. M. Poleszczuka (proboszcza parafii Przemków), dotycząca utworzenia punktów duszpasterskich dla ludności prawosławnej w Żarach, Żaganiu i Jagłowicach (APPP, Pismo ks. M. Poleszczuka do Kancelarii Biskupa Wrocławskiego i Szczecińskiego we Wrocławiu z 27 listopada 1970 r.).

¹⁵⁴ AAN, UdSW, III Nierzymkokatolicki, sygn. 9/6, Pismo Prawosławnego Biskupa Wrocławskiego i Szczecińskiego Bazylego do Prezydium WRN we Wrocławiu, Wydział do Spraw Wyznań z 13 sierpnia 1964 r.

¹⁵⁵ APDWSz, Parafia Ząbkowice Śląskie, Pismo 22 wiernych do Kurii Biskupiej we Wrocławiu z 27 stycznia 1964 r.

¹⁵⁶ *Ibid.*

¹⁵⁷ Por.: Pismo bpa Bazylego do Wydziału do Spraw Wyznań PWRN we Wrocławiu z 13 sierpnia 1964 r., APDWSz, Parafia Ząbkowice Śląskie.

¹⁵⁸ W początkowym okresie funkcję proboszcza pełnił ks. hieronim Aleksy (Jaroszuk), (1966–1967), APDWSz, Akta osobowe ks. Aleksiego (Jaroszuk).

¹⁵⁹ APDWSz, Pismo Biskupa Wrocławskiego i Szczecińskiego Bazylego do Metropolii w Warszawie z 20 stycznia 1969 r.

regionu [...] dałoby możliwość Kościołowi lepszego administrowania, ze względu na korzystną odległość od centrum diecezjalnego Wrocławia i jednolity charakter pracy na terenie województw zachodnich”¹⁶⁰. Po uzyskaniu pozytywnej opinii Urzędu do Spraw Wyznań oraz decyzji Soboru Biskupów województwo opolskie weszło w skład diecezji wrocławsko-szczecińskiej¹⁶¹. Decyzja ta zasadniczo nie wpłynęła na rozwój placówek duszpasterskich na tym terenie.

W 1970 r. powołano do życia drugą parafię prawosławną we Wrocławiu (pw. św. św. Cyryla i Metodego). Była to jedyna na terenie Polski parafia prawosławna, w której językiem liturgicznym był język polski. W tym języku głosi się kazania, czyta *Apostoł*, śpiewa. Od 1970 r. funkcję proboszcza pełnił ks. Eugeniusz Cebulski¹⁶².

W 1982 r. erygowano parafię w Głogowie, której pierwszym proboszczem został ks. Anatol Fedasz¹⁶³. Starał się o jej utworzenie już od 1981 r. bp Aleksy, który 23 grudnia zobowiązał ks. Michała Żuka – Dziekana Wrocławskiego, do stosownych działań¹⁶⁴. W pierwszej połowie lat osiemdziesiątych podejmowano również próby uruchomienia parafii w Opolu. Funkcję proboszcza organizującego się punktu duszpasterskiego powierzono ks. Jerzemu Krysiakowi¹⁶⁵. Jednak ze względu na małą liczbę wiernych, jak również problemy lokalowe, placówka ta nie rozpoczęła działalności.

5 października 1996 r. na terenie parafii katedralnej we Wrocławiu została powołana do duszpasterskiej działalności prawosławna parafia wojskowa, pw. Podwyższenia Św. Krzyża (proboszczem został ks. kpt. A. Konachowicz). W 1996 r. doszło również do przejścia przez Cerkiew prawosławną świątyni w Sokołowsku. Obiekt ten jest jedyną świątynią prawosławną wzniesioną na ziemiach zachodnich przed 1945 r., został zbudowany na początku XX w. dla rosyjskich kuracjuszy¹⁶⁶. Po zakończeniu II wojny światowej został przejęty przez Zakład Opieki Zdrowotnej, na pewien czas urządzono w nim kostnicę i prosektorium. Od 1981 r. miał prywatnego właściciela i służył – po wielu przeróbkach – jako domek letniskowy.

¹⁶⁰ AAN, UdSW, Wydz. III Nierzymskokatolicki, syg. 139/34, Pismo metropolity Bazylego do UdSW z 12 października 1970 r.

¹⁶¹ *Ibid.*, Pismo UdSW do metropolity Bazylego z 30 listopada 1970 r.; *ibid.*, Uchwała nr 126 Św. Soboru Biskupów PAKP z 9 grudnia 1970 r.

¹⁶² APDWSz, Parafia św. św. Cyryla i Metodego.

¹⁶³ 27 stycznia 1982 r. misję obsługiwaną organizującej się placówki prawosławnej w Głogowie otrzymał ks. Anatol Fedasz proboszcz parafii w Rudnej – pełnił funkcję proboszcza parafii w Głogowie do 1989 r. (APDWSz, Akta osobowe ks. A. Fedasza, Pismo Biskupa Wrocławskiego i Szczecińskiego Aleksego do ks. A. Fedasza z 27 stycznia 1982 r.).

¹⁶⁴ APDWSz, Akta osobowe ks. M. Żuka, Pismo bpa Aleksego do ks. M. Żuka z 23 grudnia 1981 r.

¹⁶⁵ Ks. J. Krysiak pełnił funkcję proboszcza organizującej się parafii opolskiej od października 1983 r. do marca 1984 r. (APDWSz, Akta osobowe ks. J. Krysiaka); także: Ankieta osobowa ks. J. Krysiaka z 12 czerwca 2003 r. (zbiory prywatne autora).

¹⁶⁶ Szerzej zob.: D. W y s o c k a, *Zapomniana świątynia*, „Przegląd Prawosławny” 1999, nr 9; także *Stulecie sokołowskiej świątyni*, „Przegląd Prawosławny” 2001, nr 12.

Zainteresowanie była cerkwią Grzegorza Cebulskiego i jego ojca ks. Eugeniusza Cebulskiego, proboszcza wrocławskiej parafii św. św. Cyryla i Metodego, doprowadziło do wykupienia w 1996 r. świątyni, która stała się filią tejże parafii. Po przeprowadzeniu niezbędnych prac remontowych, jeszcze w prowizorycznych warunkach, ks. Piotr Sokołowski odprawił pierwsze uroczyste nabożeństwo. W grudniu 1998 r. erygowano w Sokołowsku samodzielną parafię pw. św. Michała Archanioła. Jej proboszczem został ks. Eugeniusz Cebulski.

Część prawosławnych placówek duszpasterskich, które powstały po 1947 r., nie przetrwała. Najwięcej punktów duszpasterskich, bo aż 10, zamknięto w dekanacie koszański. Przystały funkcjonować m.in. parafie w Kwasowie (1960), Karcinie (1961), Rzeczenicy (1962), Bytowie (1972), Konikowie (1973), Sławnie (1973), Ołużnej (1975), Rokosowie (1976) i Głodowie (1977). W 1985 r. zamknięto parafię w Drzonowie¹⁶⁷. W dekanacie zielonogórskim zostały zamknięte parafie w Szprotawie (1964) i Polkowicach (1969). W dekanacie wrocławskim w Łagoszowie Wielkim (1957), Wińsku (1960), Jaworze (1970) i Wrocławiu (obrządku zachodniego – 1976). W dekanacie szczecińskim przestały funkcjonować, na skutek zaniku życia religijnego, parafie w Koniewie (1957), Dolicach (1968) i w Pile (1977)¹⁶⁸. Ogółem na terenie diecezji zaprzestało działalności 19 parafii prawosławnych¹⁶⁹. Złożyło się na to wiele przyczyn. Wśród najistotniejszych należy wymienić małą liczbę wiernych w danej parafii. Uwidoczniło się to szczególnie po 1956 r. w związku z pojawiającymi się możliwościami ich powrotów w rodzinne strony. Istotnym elementem był także brak stałej posługi kapłańskiej. W większości wypadków zamknięte parafie były obsługiwane sporadycznie (często raz w miesiącu). Ks. Anatol Kuczyński w 1968 r. stwierdzał: „[...] wszystkie placówki powiatu (oprócz miasta Gryfice) były i są nadal obsługiwane dorywczo i z przerwami”¹⁷⁰. Sytuacje tego typu występowały również na terenie innych powiatów.

¹⁶⁷ APDWSz, Akta poszczególnych parafii dekanatu koszańskiego. Cerkiew w Drzonowie została przekazana ludności prawosławnej w 1952 r.; w 1971 r. na nabożeństwa uczęszczali trzy rodziny (AAN, UdSW, III Nierzyskokatolicki, syg. 139/30).

¹⁶⁸ 19 października 1977 r. bp Aleksy przekazał byłą kaplicę prawosławną na rzecz Wydziału do Spraw Wyznań w Pile. Wyposażenie kaplicy o charakterze sakralnym (ikony, ikonostas, ołtarz i księgi liturgiczne) zostały przekazane do parafii w Wałczu (AMP, Wałcz, 163/P, Pismo Biskupa Wrocławskiego i Szczecińskiego Aleksiego do Wydziału ds. Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Pile z 19 października 1977 r.). Parafia w Pile formalnie należała do dekanatu bydgoskiego (diecezja łódzko-poznańska). Faktycznie związana była z parafią w Wałczu (proboszcz tej parafii obsługiwał również wiernych w Pile). Placówka w Pile była ośrodkiem bardzo słabym, w 1954 r. skupiała 11 osób (APDWSz, Pismo proboszcza parafii w Wałczu do ks. Dziekana Okręgu Szczecińskiego z 28 października 1954 r.).

¹⁶⁹ Faktycznie nie rozpoczęły także działalności parafie w Chojnowie (dekanat wrocławski) i w Żarach (dekanat szczeciński), chociaż funkcjonowały w statystykach kościelnych (AMP, Pismo Metropolii Prawosławnej w Warszawie z 3 czerwca 1958 r.).

¹⁷⁰ APDWSz, Pismo ks. A. Kuczyńskiego do Dziekana Szczecińskiego z 11 listopada 1968 r.

Powroty wysiedlonej ludności, szczególnie po 1956 r., jak również wyjazdy poza granice Polski doprowadzały także do znacznego osłabienia poszczególnych parafii¹⁷¹. Zjawisko to w sposób charakterystyczny ilustruje sytuacja wspomnianej już parafii w Gryficach, która w początkowym okresie liczyła ponad 200 rodzin. W większości była to ludność pochodząca z terenów Chełmszczyzny (powiat Włodawa). W 1970 r. placówka ta liczyła 72 wiernych (26 rodzin), a w 1996 r. już tylko 20 osób i była uznawana za najmniejszą prawosławną parafię w Polsce¹⁷². Tak drastyczny spadek spowodowały masowe powroty wiernych w rodzinne strony oraz wyjazdy zagraniczne. Duży wpływ na zaistniałą sytuację wywarł brak duchownego (parafia była obsługiwana przez proboszcza z Łobza).

Czynniki zasadnicze, wpływające na funkcjonowanie parafii prawosławnych na ziemiach zachodnich Polski (możliwości ich erygowania, rozwoju czy zaprzestawania działalności), wynikały przede wszystkim z ich diasporowości. Poszczególne parafie obejmowały swoim zasięgiem terytorialnym znaczne obszary, co – szczególnie w początkowym okresie, ze względu na występujące trudności komunikacyjne, znacznie ograniczało możliwości dotarcia wiernych do świątyni. Na przykład w skład parafii gorzowskiej wchodziły miejscowości: Międzychód, Międzyrzecz, Skwierzyna, Rzepin, Sulęcín, Kostrzyn, Witnica, Drezdenko, Krzyż i Ośno Lubuskie. Do parafii w Łobzie należały miejscowości: Łobez, Dalno, Radów Mały, Resko, Czechów, Łagiewniki, Przybórz, Trzeszczyn, Nielep, Dołganowo, Trzmiel, Świdwin, Łęgi, Rokosowo, Sława, Bierzwnice, Łaski, Stanomin, Czarnowąsy i Sieńce¹⁷³. Podobnie kształtowała się sytuacja w pozostałych ośrodkach duszpasterskich.

W 2000 r. nastąpiły zmiany w strukturze dekanalnej diecezji. Do istniejących czterech dekanatów (wrocławskiego, zielonogórskiego, szczecińskiego i koszalińskiego) 1 maja doszedł nowo utworzony dekanat lubiński (ośrodki duszpasterskie wyodrębnione z dekanatu wrocławskiego)¹⁷⁴. Skupiał on parafie w Legnicy, Lubinie, Zimnej Wodzie, Michałowie, Rudnej, Głogowie, Studzionkach i Jeleniej Górze. Funkcję dziekana pełnił ks. Michał Żuk¹⁷⁵. Łącznie w pięciu dekanatach funkcjonowało 40 ośrodków duszpasterskich¹⁷⁶.

W 2002 r. decyzją arcybiskupa Jeremiasza, ordynariusza diecezji wrocław-

¹⁷¹ Ks. M. Poleszczuk stwierdzał w grudniu 1956 r.: „[...] 40% wiernych parafii Ługi wyjechało w Karpaty” (APDWSz, Pismo ks. M. Poleszczuka do Kurii Biskupiej we Wrocławiu z 16 grudnia 1956 r.).

¹⁷² „Wiadomości Bractwa” 1996, nr 1/18.

¹⁷³ APDWSz, Parafia Gorzów Wielkopolski.

¹⁷⁴ *Ibid.*, Okólnik Kancelarii Prawosławnego Arcybiskupa Wrocławskiego i Szczecińskiego z 19 kwietnia 2000 r.; szerzej zob.: A. D u d r a, S. D u d r a, *Prawosławny dekanat lubiński*, Strzelec Krajeński – Krynica Zdrój 2005.

¹⁷⁵ APDWSz, Akta osobowe ks. M. Żuka.

¹⁷⁶ W 2000 r. doszło także do wydzielenia parafii Brzoza i Ługi z dekanatu zielonogórskiego i włączenia ich w skład dekanatu szczecińskiego.

sko-szczecińskiej, powołano nowe parafie: 17 czerwca we Wrocławiu, pw. św. Metropolity kijowskiego Piotra Mohyły, nabożeństwa odbywają się w tradycji kijowsko-halickiej z czytaniem Apostoła, *Ewangelii* i kazania w języku ukraińskim, siedzibą parafii jest cerkiew św. św. Cyryla i Metodego, funkcję proboszcza pełni ks. Mikołaj Petriwskij; 18 października – parafia pw. św. Równych Apostołów Konstantyna i Heleny w Zgorzelcu, pierwszym proboszczem mianowano ks. Marka Bonifatiuka¹⁷⁷.

Proces kształtowania się sieci parafialnej diecezji został zakończony 24 grudnia 2004 r. erygowaniem punktu parafialnego w Słubicach. W początkowym okresie posługę duszpasterską pełnił ks. Antoni Habura (proboszcz parafii w Zielonej Górze), a następnie ks. Michał Kowal¹⁷⁸.

Stefan Dudra

‘THE DEVELOPMENT’ OF THE ADMINISTRATION STRUCTURE
OF THE ORTHODOX DIOCESE OF WROCLAW-SZCZECIN AFTER WORLD WAR II

S u m m a r y

The Wrocław-Szczecin diocese was established on September 7, 1951, and comprised the then states of Koszalińskie, Szczecińskie, Wrocławskie, and Zielonogórskie. Its establishment was connected with the ‘Wisła’ resettlement campaign of 1947. The first Orthodox parishes, however, were set up immediately after World War II had ended and were grouped in two deaneries: Wrocław and Szczecin. The diocese’s parish network formed mainly over the period of 1947-1958. Its further development brought about the establishment of two other deaneries: Koszalin and Zielona Góra (1958). The process of changes in the deanery structure continued until 2000 when the deanery of Lubin was set up.

Some of the Orthodox parishes established after 1947 have not survived. On top, the deanery of Koszalin has seen as many as ten parishes closed down. Overall, nineteen parishes in the Wrocław-Szczecin diocese have ceased to exist. The reasons were many. Among the main ones was the low number of parishioners, which was best seen after 1956 when they were offered the chance to return to their homelands. Another reason was the lack of permanent priest service. The process of parish dissolution was brought to an end in 1983 when archbishop Jeremiasz (Anchimiuk) was appointed ordinary of the diocese. Under his jurisdiction new parishes were established (in Słubice, Sokołowsko, Wrocław, Zgorzelec). In 2007, the Wrocław-Szczecin diocese was made up of 43 parishes, providing service to ca. 15,000 worshippers.

¹⁷⁷ APDWSz, Dekret nr 237/4/2002 na Diecezję Wrocławsko-Szczecińską z 18 października 2002 r.; por. także „Wiadomości PAKP” 2002, nr 12; wcześniej nabożeństwa celebrował ks. B. Sawczuk z Jeleniej Góry, o parafii w Zgorzelcu zob.: „Przegląd Prawosławny” 2002, nr 9.

¹⁷⁸ Zob.: „Rocznik Prawosławnej Diecezji Wrocławsko-Szczecińskiej” 2005, red. A. Dudra, S. Dudra, Wrocław 2006, s. 97.